

~~Recept tegen censuur~~ Ingrediënten voor een autonome toekomst

Begin dit jaar publiceerde NEMO (Network of European Museum Organisations) een 'barometer' die aangeeft dat het merendeel van de Europese musea politieke druk ervaart op hun instellingen. 70% van de respondenten signaleerde bovendien een toename van polarisatie. NEMO sprak zijn zorgen uit over een glijdende schaal van (zelf)censuur. In hoeverre speelt dit in Nederland? Hoe herkennen we zulke druk? En hoe blijven we als sector alert en weerbaar?

De Museumvereniging nam het initiatief tot een verkenning in eigen land. Tijdens een directeurendebat met zo'n 50 museumdirecteuren en werksessies met 80 museumprofessionals tijdens het Museumcongres, gingen we op zoek naar het Nederlandse Recept tegen Censuur.

Die term bleek te stellig. Elk museum beweegt immers in een eigen context en krachtenveld, en dat vraagt om andere manieren om druk te herkennen en erop te reageren.

'Zelfcensuur begint vaak met goede bedoelingen.'

Deelnemer Directeurendebat

'Laat je niet meeslepen door vijandbeelden, durf pluriform te blijven, en te geloven in je eigen kracht.'

Deelnemer Museumcongres

Er is geen behoefte aan één vaste aanpak, wél aan taal om het gesprek te voeren. Aan inzicht in signalen. Aan bewustzijn van wat er speelt. En aan de wil om elkaar daarin te versterken.

Daarom vind je hier geen vast recept, maar een ingrediëntenlijst: een bundeling van signalen, ervaringen en aanknopingspunten. Het is een momentopname van wat er leeft, schuurt en gedeeld wordt binnen de sector. Deze lijst biedt een startpunt en houvast om druk tijdig te herkennen en de inhoudelijke autonomie van musea te versterken, juist in tijden van maatschappelijke spanning.

Het is een tussenstand. Een aanmoediging tot verdere reflectie, bewustwording en gesprek, en tot gezamenlijke versterking, binnen je eigen museum én als sector.

Reflectie: voorbeelden en het belang van herkenning

Wat speelt er in Nederlandse musea op dit moment?
Het uitwisselen van voorbeelden zorgt voor
erkenning en herkenning, in de eigen instelling
en sectorbreed.

De verzamelde praktijkvoorbeelden liegen er niet
om. Zij tonen een breed spectrum aan vormen van
problematische politieke en maatschappelijke druk.
Van vergaande **bemoeienis** van gemeente of provincie
tot **inhoudelijke sturing** door stakeholders, donateurs
of subsidieverstrekkers, van **heftige reacties**
vanuit bezoekers of betrokkenen tot **eisen** vanuit
(internationale) bruikleengevers en museale partners.
Ook de **spanningen** rondom de politieke actualiteit
(Oekraïne, Gaza, klimaat) hebben soms een beperkend
effect, net als andere vormen van maatschappelijke
druk, bijvoorbeeld rondom tentoonstellingen en
programma's over diversiteit, inclusie of het koloniale
en slavernijverleden. Er is een toename van **online en
zelfs fysieke bedreiging**, waardoor er steeds vaker
beveiliging nodig is.

Vaak is het zorgvuldig omgaan met deze vormen
van druk vast onderdeel van de organisatie,
maar in sommige gevallen leidt het tot een
beperking van de creativiteit, vrijheid en
autonomie. Hoe kunnen we dat tegengaan?

**‘Blijf vrijplaatsen voor
gesprekken creëren.
Extra aandacht voor
zorgvuldigheid is nodig nu
musea vaker brandpunt
zijn van maatschappelijke
tegenstellingen.’**

Deelnemer Museumcongres

**‘We noemen het soms anders
om door te kunnen gaan,
dat voelt strategisch én
ongemakkelijk.’**

Deelnemer Directeurendebat

Haakjes voor een vervolg: binnen en buiten de eigen organisatie

Wat is de volgende stap? Bij sommige instellingen
zitten de overwegingen rond de grenzen van
bemoeienis goed ingebed in de werkprocessen,
anderen voelen reden om hierover het gesprek te
starten of er de visie op aan te scherpen. In het
algemeen leeft er een behoefte om hierop door te
denken met elkaar, intern maar zeker ook als sector,
én met de politiek en maatschappij. En om niet alleen
te praten, maar ook te doen.

Binnen de organisatie

- / Blijf vrijplaatsen voor gesprekken creëren. Extra
aandacht voor zorgvuldigheid is nodig nu
musea vaker brandpunt zijn van maatschappelijke
tegenstellingen
- / Een open gesprek voeren over dilemma's en
signalen van druk, met alle lagen van de
organisatie
- / Zorgen voor diversiteit van gedachten
(meerzijdigheid) en respect voor elkaar
- / Vinger aan de pols houden, op het juiste moment
(bijv. ruim voor een subsidieaanvraag)
- / Trouw blijven aan eigen missie, visie en
waarden, hier helder over communiceren
- / Overwegingen rond druk en autonomie
structureel meenemen in elk strategisch document
van de instelling, van projectplan en jaarplan tot
meerjarenstrategie
- / (Blijven) benadrukken dat museale instellingen
wortelen in wetenschap en expertise
- / Alert zijn op momenten waarop behoedzaamheid,
ongemak, twijfel of angst zouden kunnen leiden
tot zelfcensuur
- / Doemdenk- en 'wat als?'-oefeningen doen om
onzelf creatief wakker te schudden, met een blik
op de toekomst
- / Politiek handig zijn, maar niet partijdig
- / Niet bang zijn je stem te laten horen

Als museumsector en daarbuiten

- / Delen van inhoudelijke voorbeelden en taal om het te benoemen: wat vinden we acceptabel als museum, elkaars spiegel zijn
- / Goed naar elkaar luisteren en openstaan voor nuance
- / Communiceren en ervaringen uitwisselen met andere culturele instellingen
- / Ons blijven verhouden tot de politiek en de beleidsmakers; doorgaand een open gesprek voeren met overheden en andere stakeholders
- / Het gesprek voeren over governance-structuren: hoe blijft toezicht onafhankelijk en hoe kunnen bestuurders gesteund worden in hun keuzes?
- / Zorgen dat we als beroepsgroep schouder aan schouder staan, en elkaar geen keuzes verwijten; ieder museum werkt in een eigen context
- / Geen front vormen maar onze pluriformiteit vieren
- / Actief werken aan onze diplomatieke vaardigheden; bondgenoten vinden aan alle kanten van het spectrum
- / Ons belang voor de samenleving, de economie en de democratie blijven onderstrepen

**‘De gemeenschappelijkheid,
hier, nu, vandaag, zorgt
voor meer durf.’**

Deelnemer Museumcongres

Wordt vervolgd!

De Museumvereniging blijft actief verdiepen en delen; om gezamenlijk sterker te staan in een complex speelveld. Doe mee, denk mee, deel je ervaringen. Want alleen samen houden we het gesprek open én de sector veerkrachtig.

DISCLAIMER

Wat je hier leest is geen eindpunt, maar een tussenstand. Deze bundeling van ideeën, inzichten en observaties komt voort uit gesprekken met museumprofessionals tijdens het Directeurendebat op 3 september en het Museumcongres op 9 oktober 2025. Geen volledig beeld, wel een rijke verzameling perspectieven die uitnodigt tot verder denken, delen en doen.

De Museumvereniging is initiatiefnemer van de gesprekken. Cornelis Serveert begeleidde de gesprekken en stelde deze tekst met haakjes voor vervolg samen.

Van gesprek naar praktijk

In alle gesprekken kwam één behoefte steeds terug: de wens om door te pakken. Welke ondersteuning is er nodig om niet alleen in gesprek te blijven, maar ook daadwerkelijk stappen te zetten?

- / Praktische handvatten ontwikkelen die helpen druk te herkennen en tijdig in te grijpen. Bijvoorbeeld: hoe subtiele zelfcensuur keuzes kan beïnvloeden, of hoe je een glijdende schaal kunt signaleren
- / Voorbeelden delen die zichtbaar maken dat maatschappelijke en politieke druk ook in Nederland speelt, én inspirerende praktijken tonen waarin autonomie actief wordt bewaakt
- / Het gesprek sectorbreed gaande houden, ook voorbij de actualiteit, zodat ruimte voor twijfel, afweging en moreel beraad een vaste plek krijgt
- / Samen verder, want het blijft een interne puzzel: hoe handel je blijvend in samenspraak en verbind je voorlopers met de rest van de organisatie? Ervaringen delen, steun organiseren en doorpakken, zorgvuldig én duurzaam

BONUS

Vragen om het gesprek intern te starten

uit de werkvorm van Cornelis Serveert

- Denk je dat ons museum op dit moment autonoom opereert?**
Voorbeeldantwoorden:
/ Ja, volledig / Dat verschilt per thema / project
/ In grote lijnen wel / Nee, er zijn duidelijke beperkingen
- Wordt bij ons actief nagedacht over risico's bij het maken van (inhoudelijke) keuzes?**
Voorbeeldantwoorden:
/ Ja, structureel / Alleen bij bijzondere projecten
/ Zelden / Nee
- Hoe vaak worden er binnen onze organisatie discussies gevoerd over wie of wat 'kwetsbaar' is?**
Voorbeeldantwoorden:
/ Regelmatig / Af en toe
/ Zelden / Nooit
- En als er gesprekken worden gevoerd, waartoe leidt dat volgens ons?**
Voorbeeldantwoorden:
/ Het zet echt iets in beweging
/ Er is instemming, maar er verandert weinig
/ Het leidt tot terughoudendheid of ongemak
/ Anders